

DOI: 10.5281/zenodo.3871401
CZU 343

ANALYSIS OF THEORETIC CONSTRUCTION OF GUILT IN LAW: ESSENCE, CONTENT AND FORM

Viorica Ursu*, ORCID ID:0000-0003-4194-4799

Technical University of Moldova, 168, Stefan cel Mare bd., Chisinau, Republic of Moldova

*viorica.ursu@dp.utm.md

Received: 04.14. 2020

Accepted: 05. 22. 2020

Abstract. The guilt is the mandatory element for any form of legal liability. Legal liability is excluded in the absence of guilt. However, we cannot say that guilt is the element that delimits the legal sphere from illegal one, it is rather the element that delimits the responsibility from non-responsibility. An apparently unlawful act does not imply liability in the absence of the element of guilt. The analysis of guilt concept is a major current issue due to the reasons set out in this article. This, however, does not mean that we want to put aside the already established ideas and create our own theory of legal guilt. On the contrary, the already known ideas aroused additional ideas that come to help in the development of theoretical solutions that meet the current needs. The legal reality is so changeable that the legislative gaps, even in this area, are inevitable. Therefore, knowing the essential elements of guilt concept can facilitate the creation of appropriate policies to reduce the antisocial phenomenon. And these essential elements of guilt make up its legal construction. The main components of the theoretical construction of guilt (its elements) are the essence, the content, the form. Thus, this article will analyse these main elements of guilt, demonstrating their individuality and their own characteristics, as well as the interconnection between them.

Keywords: *legal liability, guilt, conscience, will, reason, purpose, intention, fault.*

Rezumat. Vinovăția reprezintă elementul obligatoriu pentru orice formă a răspunderii juridice. Răspunderea juridică este exclusă în lipsa vinovăției. Totuși, nu putem spune că vinovăția reprezintă elementul care delimitează sfera legalului de ilegal, ea reprezintă mai degrabă elementul ce delimitează responsabilitatea de nonresponsabilitate. Or, o faptă în aparență ilegală nu implică și răspunderea în lipsa elementului vinovăției. Anume din motivele expuse în acest articol, analiza conceptului de vinovăție reprezintă o problemă de actualitate majoră. Aceasta însă nu înseamnă că vrem să eliminăm ideile deja statornicite și să creăm o proprie teorie a vinovăției juridice. Dimpotrivă, ideile cunoscute deja trezesc idei suplimentare ce vin să ajute la elaborarea unor soluții teoretice care să răspundă necesităților actuale. Or, realitatea juridică este atât de schimbătoare, încât lacunele legislative, chiar și în acest domeniu, sunt inevitabile. Prin urmare, cunoașterea

elementelor esențiale ale conceptului de vinovăție poate facilita crearea unor politici adecvate de micșorare a fenomenului antisocial. Iar aceste elemente esențiale ale vinovăției formează construcția ei juridică. Principalele componente ale construcției teoretice ale vinovăției (elementele ei) sunt esența, conținutul, forma. Astfel, în prezentul articol sunt analizate elementele principale ale vinovăției, demonstrându-se atât individualitatea și propriile caracteristici, cât și interconexiunea lor.

Cuvinte-cheie: *răspundere juridică, vinovăție, conștiință, voință, motiv, scop, intenție, culpă.*

Introducere

Construcțiile juridice sunt construcții abstracte dezvoltate de știința juridică, scopul de stabilire a cărora este consolidarea principalelor reglementări teoretice și normative pentru soluționarea unei probleme teoretice sau practice concrete. Cu ajutorul lor este atinsă claritatea analizei relațiilor sociale și se ajută la identificarea și clasificarea fenomenelor juridice prin determinarea naturii lor juridice.

Construcția juridică este modelul relațiilor sociale creat cu ajutorul gândirii abstracte, elementele cărora sunt strâns legate între ele. Principalele caracteristici teoretice ale vinovăției (elementele ei) sunt esența, conținutul, forma.

Metodologia. Cercetarea oricărui subiect juridic poate avea succese doar atunci, când se fundamentează și pe o metodologie adecvată. Astfel, complexitatea și multitudinea de aspecte ce țin de problema vinovăției, cât și a construcției sale teoretice (în drept), ne obligă la o abordare mai complexă a metodologiei de cercetare. Astfel, cercetarea acestui subiect în prezentul articol, trebuie să pornească de la înțelegerea cadrului doctrinar, științifico-juridic și, de asemenea, a cadrului normativ, în limitele cărora se va efectua cercetarea. Una dintre metodele care a stat la fundamentarea prezentei cercetări este metoda bazată pe procedeele de colectare directă și indirectă a datelor cu privire la subiectul sau tema studiată: colectarea datelor prin implicarea unui contact nemijlocit între cercetător și realitatea juridică normativ investigată; cercetarea nemijlocită a surselor bibliografice; consultarea diferitor lucrări științifice în domeniu, dar și surse Internet.

I. Definiția noțiunii de vinovăție în drept

Pentru a clarifica natura vinovăției, cât și construcția teoretică în drept, trebuie înainte de toate, să vedem care sunt cele mai frecvente opinii cu privire la definiția vinovăției, precum și să identificăm elementele care influențează definirea termenului.

Primul instrument indicat pentru definirea termenului îl reprezintă dicționarul. Aici trebuie să menționăm că acest instrument este utilizat nu doar de teoreticieni. De foarte multe ori în activitatea practică se recurge la DEX pentru definirea unor termeni care nu își găsesc o reglementare legală. De altfel, nici reglementările legale nu pot neglija autoritatea dicționarelor atunci când utilizează termeni. Este de înțeles. Utilizarea greșită a termenilor poate crea confuzie nu doar teoretică, dar și practică.

Conform DEX, *vinovăție* înseamnă *faptul de a fi vinovat; faptă comisă de cel vinovat; starea celui vinovat; culpabilitate, vină* [1]. Pentru termenul de vină, dicționarul operează cu următoarea definiție - *Faptă care constituie o abatere de la ceea ce este (considerat) drept sau bun; greșeală, vinovăție; păcat; culpă* [1].

În *Dicționarul explicativ* al lui V. Dali sunt date câteva sensuri ale cuvântului „vină”: 1) început, cauză, sursă, motiv, scuză; 2) infracțiune, delict, crimă, păcat; 3) obligație, datorie. La rândul său, cu mai multe semnificații este folosit și derivatul de la el, cuvântul „vinovat”:

1) cel care s-a făcut vinovat, care a comis o anumită faptă ilicită; 2) cel care a fost motiv, cauză pentru ceva [2, p.204-205]. Aceasta este, probabil, explicația faptului că, în conștiința cotidiană, uneori în cea profesională și, uneori, chiar în conștiința științifică vinovăția, este identificată, pe de o parte, cu crima, delictul, adică cu actul în sine, dar pe de altă parte - cu cauza, motivul. Adesea vina este percepută ca o legătură de cauzalitate dintre actul și consecințele lui negative sau are loc confundarea cu unul din semnele faptei – cu ilegalitatea ei [3, p. 826].

În drept, vinovăția este o condiție a răspunderii juridice, indiferent de ramura de drept ce o îmbracă. Fundamentarea răspunderii juridice pe vinovăția autorului faptei reprezintă una din condițiile răspunderii juridice, fiind în general acceptat că aplicarea răspunderii în lipsa elementului vinovăției, ar anihila una din funcțiile recunoscute răspunderii juridice, funcția educativă [4, p. 23].

Înelucidarea conceptului de vinovăție există două teorii: teoria psihologică și teoria normativă.

Conform teoriei normative, se consideră că vinovăția reprezintă un reproș, iar obiectul reproșului este vinovăția în întregul ei [5, p. 29-31]. Totuși, într-o analiză asupra acestui aspect putem deduce că deși autorii acestei teorii o denumesc normativă, nu este greu de observat că în cuprinsul său sunt analizate, într-o formă indirectă, procese psihice care însoțesc și se manifestă la luarea hotărârii de a acționa, ca și în executarea acestei hotărâri. Astfel, teoria normativă nu poate abandona cu totul procesele psihice constitutive și este obligată să le ia în considerare și să le evalueze – în calitate de premise ale vinovăției. Indiferent cum ar fi vinovăția definită, va exista întotdeauna o anumită ordine, ea va ocupa locul următor, adică după fapta ilicită și se va examina în raport cu o faptă materială anterioară și în limitele acesteia, dar nu înaintea faptei. Această concepție normativă, care ar dori să golească de conținut psihic vinovăția, tot va trebui să ia în considerație procesele psihice individuale ale vinovăției [6, p. 278].

Iar conform teoriei psihologice, vinovăția reprezintă poziția psihică pe care un anumit om o are față de o anumită faptă și față de urmările acesteia; ea nu este ceva generic, ideal, abstract, ci, dimpotrivă, ceva concret, manifestat în planul existențial al unei anumite fapte ilicite legate, psihologic, de făptuitorul ei.

Prof. D. Baltag [7, p. 18-22] definește vinovăția ca fiind o stare subiectivă a individului, o atitudine psihică liber exprimată față de fapta sa ilicită și urmările ei, faptă care prezintă un grad de pericol social, precum și reprezentarea greșită pe plan intelectual a relației cauzale dintre actul de conduită și rezultatul material datorat acestui act, sau, deși nu a avut loc reprezentarea faptelor și urmărilor, a avut posibilitatea reală a acestei reprezentări. Iar cercetătorii I. Dogaru și P. Drăghici [8, p. 237] definesc vinovăția ca „atitudine psihică a autorului faptei ilicite sau potrivnică regulilor de conviețuire atât față de acțiunea ori inacțiunea considerată astfel, cât și față de consecințele faptei sale (față de rezultatul produs).

Prof. C. Voicu [9] aprecia că „vinovăția, analizată ca element constitutiv și temei al răspunderii juridice, presupune recunoașterea capacității oamenilor de a acționa cu discernământ, de a-și alege modalitatea de a se comporta în raport cu scopul urmărit în mod conștient”. L. Biro și M. Basarab susțin că vinovăția constituie o caracterizare a întregii activități psihice a persoanei legată de săvârșirea faptei, definind-o ca un complex de stări de conștiință specifice, care preced și însoțesc actele exterioare (acțiune sau omisiune) și care sunt dirijate în vederea producerii anumitor urmări periculoase sau, chiar dacă nu sunt

dirijate într-o anumită direcție, produc astfel de urmări datorită ușurinței sau neglijenței [10, p. 88].

Cercetătorul rus A.I. Rarog definește vinovăția ca „atitudinea mentală a persoanei în formă de intenție și imprudență față de actul social periculos comis de ea, în care se manifestă orientarea antisocială, asocială sau socială insuficient pronunțată a persoanei în ceea ce privește cele mai importante valori sociale” [11, p. 10]. Într-o altă definiție, „vinovăția este atitudinea mentală a subiectului față de acțiunile sale și consecințele acestora, exprimată în conștientizarea, anticiparea, dorința de apariție a efectelor nocive” [12, p. 307].

T.M. Rassolova definește vinovăția „o astfel de atitudine mentală a unei persoane față de comportamentul său ilicit, care manifestă neglijență față de interesele societății sau indivizilor [13, p. 498-499].

Indiferent de varietatea abordărilor, putem distinge momentele care combină toate aceste definiții menționate în cadrul concepției psihologice:

1) *vinovăția este atitudinea psihologică (conștient-volitivă) a unei persoane față de fenomenele obiective;*

2) *este o atitudine psihologică nu doar față de fenomene, dar și față de consecințele acestora;*

3) *persoana este conștientă de efectele sociale negative ale acțiunilor sale și a consecințelor acestora.*

Studiul problemei vinovăției a relevat diversitatea extremă a abordărilor față de definiția conceptului de vinovăție și clarificarea relației sale cu elemente aparte ale componenței infracțiunii și, drept consecință firească a acestui fapt, greutatea de formulare a unei definiții universale.

Astfel, unii autori cred că noțiunea de vinovăție ar trebui să includă legătura de cauzalitate, intenția și imprudența, motivele, personalitatea și mediul. După alți autori, vinovăția și latura subiectivă a infracțiunii sunt concepte identice. Este ușor de observat că în aceste concepții categoria „vinovăție” a fost interpretată prea vast.

II. Caracteristicile de bază generale ale institutului social și juridic al vinovăției

De fapt, putem afirma că definiția vinovăției în drept trebuie să reflecte caracteristicile de bază generale ale institutului social și juridic al vinovăției:

1. Atitudinea psihologică a persoanei responsabile, adică a persoanei care nu este subiect al tipului respectiv de infracțiuni (care nu a atins vârsta tipului respectiv de răspundere, iresponsabilă la momentul comiterii actului sau în incapacitate de exercițiu) față de actul comis și consecințele juridice nu contează. Prin urmare, în cazul în care la persoană este stabilită lipsa de caracteristici ale subiectului infracțiunii, problema vinovăției sale nu este pusă deloc.

2. Vinovăția trebuie să fie definită ca o atitudine psihologică a persoanei față de actul *ce-l comite și consecințele sale*, întrucât atitudinea psihologică ulterioară a persoanei față de actul *deja comis* nu face parte din conținutul vinovăției și nu afectează forma de vinovăție. Deseori, în doctrina juridică sunt împrumutate noțiuni din diferite științe, ceea ce îngreunează înțelegerea unui anumit termen juridic. În acest sens, de exemplu, s-au împrumutat noțiuni din psihologie, la definirea noțiunii de vinovăție. Acest lucru este greșit, pentru că vinovăția în psihologie este sentimentul ce ia naștere *deja după* comiterea infracțiunii, dar nu atitudinea conștient-volitivă față de act și efectele sale *înainte* de

comiteria lui sau *la momentul comiterii*. Astfel, abordarea psihologică a noțiunii de vinovăție în științele juridice nu este în deplină concordanță cu conceptul psihologic de vinovăție.

3. Conceptul de vinovăție trebuie să includă conștientizarea *faptei sale ilicite, care prezintă un grad de pericol social* și consecințelor sale.

Deseori în lucrările de specialitate, în definiția vinovăției este inclusă expresia „conștientizarea *ilegalității* actului de către subiectul infracțiunii” [14; 89]. Astfel, autorii respectivi consideră că în lipsa ilegalității vinovăția este de neconceput, iar problema privind ilegalitatea actului se clarifică înainte de momentul în care organele de drept vor începe să stabilească vinovăția persoanei în actul comis.

Sau, sunt cei ce consideră că ilegalitatea este parte componentă a pericolului social al infracțiunii, de aceea nu este necesar să vorbim aparte despre această caracteristică [15, p. 35; 16, p. 31-32; 17, p. 39].

Iar cercetătorul rus G.F. Tselnicker chiar face o comparație a noțiunilor de „pericol social” și cel de „ilegalitate”, menționând că semnul de ilegalitate este prezent în toate faptele ilicite, fără excepție, în timp ce social periculoase sunt doar crimele, astfel încât termenul „ilegalitate” este mai potrivit pentru a caracteriza fapta ilicită decât termenul „pericol public” [18, p. 10]. În opinia personală, această ultimă opinie ar fi cea mai corectă și trebuie inclusă în definiția noțiunii de vinovăție.

Însă, după cum știm, relațiile sociale sunt reglementate, pe lângă drept, și de alte norme sociale (moralitate, obiceiuri, norme religioase). Nerespectarea normelor sociale este, în principiu, un comportament social periculos, pentru că este cauzat un anumit prejudiciu societății și valorilor sale. Dacă luăm în considerare noțiunea de „pericol social” în sens larg, atunci orice act care încalcă normele sociale, dar nu încalcă normele de drept, poate fi considerat social periculos. Dacă folosim în sens restrâns această noțiune, atunci includerea ei în definiția noțiunii de vinovăție face definiția să aparțină exclusiv numai unei ramuri de drept și ne lipsește de posibilitatea utilizării ei în toate celelalte domenii de drept.

În opinia personală, definiția vinovăției trebuie să combine aceste două noțiuni. De aceea, considerăm că în noțiunea de vinovăție trebuie să se includă anume conștientizarea faptei sale ilicite, ce prezintă pericol social și consecințelor sale.

4. În atitudinea psihologică a persoanei față de fapta care prezintă un grad de pericol social și consecințele sale este exprimată atitudinea negativă subiectivă a persoanei față de valorile societății, ceea ce constituie esența vinovăției și determină gradul ei. Vinovăția este ideea care justifică aplicarea pedepsei.

În mod clasic, noțiunea de vinovăție poartă o sarcină etică: datorită vinovăției fapta ilicită nu este doar pedepsită de către stat, ci și condamnată de societate, fiindcă în ea se manifestă ignorarea de către persoana ce a săvârșit fapta ilicită a valorilor individului, societății și ale statului. Astfel, în spatele atitudinii psihologice a persoanei față de actul comis și efectele sale trebuie de văzut și atitudinea ei față de valorile societății care sunt lezate. Pentru protecția valorilor sociale este creat dreptul. Valoarea centrală a dreptului este omul, drepturile și libertățile sale.

Atitudinea negativă este importantă pentru definiția vinovăției, întrucât ea este temei pentru evaluarea negativă a comportamentului din partea societății și a statului. Gradul atitudinii negative a persoanei față de valorile societății se manifestă, pe lângă conștientizare și voință, în scopul și motivele faptei ilicite. Cantitativ ea este exprimată în forma de vinovăție a persoanei, ceea ce determină o măsură diferită de dezaprobare a persoanei, măsura de răspundere a sa.

Astfel, în definiția noțiunii de vinovăție este necesar să se introducă expresia „atitudinea negativă a persoanei față de valorile societății”, pentru că acest semn reflectă esența vinovăției și servește ca cel mai important criteriu pentru determinarea gradului ei.

Luând în calcul cele analizate mai sus, putem formula propria definiție a noțiunii de vinovăție: *Vinovăția poate fi definită ca un ansamblu de procese psihice ale persoanei responsabile, care sunt anterioare și concomitente cu săvârșirea faptei, sub formă de intenție și imprudență, față de fapta sa ilicită, care prezintă un grad de pericol social și consecințele sale în care se manifestă atitudinea negativă subiectivă a ei față de valorile societății.*

II. Analiza construcției juridice a vinovăției

Spre deosebire de definiția noțiunii de vinovăție care este, de asemenea, rezultatul unei generalizări, fiindcă în ea trebuie să fie reflectate caracteristicile generale ale acestui fenomen socio-legal, construcția juridică a vinovăției este generalizarea mai profundă: în plus față de elementele care le conține, ea reflectă legătura dintre aceste elemente și factorii care au un impact direct asupra lor. Astfel, construcția teoretică a vinovăției este formată din: *esență, conținut și formă.*

Esența vinovăției. Se consideră oportun a expune mai întâi caracteristica esenței vinovăției, apoi a examina conținutul și formele de vinovăție. Esența vinovăției este ansamblul celor mai durabile proprietăți ce caracterizează acest fenomen. Esența este strâns legată de scopul social al institutului de vinovăție, de aceea este pertinent să vorbim despre esența socială și politică a vinovăției.

Vinovăția nu este starea sau însușirea psihicului, ci reprezintă atitudinea psihică a persoanei față de fapta sa de conduită ilicită. Reiese că persoana nu poate fi recunoscută vinovată în afara faptei sau independent de fapta socialmente periculoasă și prevăzută de lege ca infracțiune, deci, se apreciază drept nu numai o noțiune psihologică, dar și social-politică, atitudinea negativă față de principiile morale și interdicțiile juridice, față de valorile sociale ocrotite de lege [19, p. 131].

În ce privește natura vinovăției, se pune întrebarea, ce anume determină evaluarea negativă a atitudinii psihologice a faptei, dată din partea statului? Nu este posibilă evaluarea doar a atitudinii psihologice izolat de fapta *concretă* a subiectului, pentru că modul ilegal de gândire, după cum știm, practic nu poate fi pedepsit.

Problema privind esența socială a vinovăției a fost examinată în literatura de specialitate rusă. Astfel, esența vinovăției a fost definită ca starea de spirit psihologică a subiectului infracțiunii împotriva ordinii publice [20, p. 100-105]. În literatura științifică modernă se propune a deduce esența vinovăției din formele sale: intenție și imprudență. Astfel, acționând în mod intenționat, persoana este conștientă de pericolul social al faptei sale, iar acționând prin imprudență - nu este conștientă, deși, trebuia și ar fi putut să fie conștientă, sau este conștientă, dar se așteaptă cu încredere la prevenirea consecințelor. Astfel, anume în atitudinea față de pericolul social al faptei comise se manifestă prejudiciul public al personalității infractorului [21, p. 31-36].

Astfel, cercetătorul E.V. Iurceac consideră că esența vinovăției este atitudinea negativă a persoanei față de valorile societății, exprimată în fapta ilicită. Ceea ce într-o societate este ilegal, în altă societate, între alte condiții egale, poate fi recunoscut ca merit pentru comunitate. În această abordare, o înțelegere corectă a esenței social-politice a vinovăției ajută legiuitorului la identificarea corectă a domeniului de aplicare a comiterii

vinovate de fapte social periculoase, a formei de vinovăție, precum și la stabilirea circumstanțelor care exclud vinovăția infracțiunii [22, p. 75-101].

Analizând toate aspectele cercetate mai sus, putem concluziona că esența vinovăției exprimă raportul dintre conduita individului și relațiile sociale ocrotite de lege în vigoare și încălcate de acest subiect, poziția acestuia în raport cu exigențele specifice pe care le presupune traiul oamenilor în societate. Această poziție ne dă posibilitatea analizei respectivei condiții a răspunderii juridice, în strânsă legătură cu celelalte condiții ale răspunderii juridice, dar și cu elemente ale conținutului faptei ilicite din diferite ramuri de drept (infracțiunea, delictul, contravenția). Această posibilitate poate avea loc numai în cazul când vinovăția poate fi studiată nu doar ca un raport psihic al persoanei ce săvârșește fapta ilicită, în formă de acțiune sau inacțiune, ruptă de relațiile sociale împotriva cărora este îndreptată fapta sa.

Aceste relații sociale care sunt ocrotite de lege reprezintă, de fapt, aspectul principal, pe care autorul faptei ilicite, chiar înainte de a concepe și a „fabrica” fapta, trebuia să le cunoască ca cetățean, să ia o atitudine față de aceste relații, adică o anumită poziție psihică. Numai în cazul când autorul va cunoaște aceste relații sociale, el își va forma o anumită atitudine față de ele și va concepe fapta sub toate aspectele ei.

Conținutul vinovăției. O analiză sumară a definițiilor referitoare la vinovăție denotă că toate acestea - cu unele deosebiri de nuanță - încearcă să demonstreze că problema abordată este, în primul rând, de factură psihologică. Într-adevăr, vinovăția are un *conținut psihologic* și, în consecință, ea se poate pune și cerceta ca problemă numai în legătură cu acțiunile sau inacțiunile conștiente ale omului. E știut că orice acțiune sau inacțiune conștientă a individului uman se definește pe plan psihologic prin *voință* și *conștiință* [23, p. 161]. Deci, conținutul vinovăției este determinat de cumulul dintre conștiință și voință, precum și de corelația dintre acestea.

Voința. Voința exprimă dorința manifestă a persoanei de a acționa sau nu într-un anumit fel ori indiferența acesteia față de eventualitatea producerii consecințelor socialmente negative ale faptei sale [23, p.163]. Sau sub aspect volitiv interesează dacă subiectul a voit, a fost indiferent, nu a voit să se producă rezultatul și consecințele acestuia [24, p.150]. Astfel, grație voinței, omul poate controla propriul comportament, poate ghida acțiunile sale, poate conforma comportamentul său standardelor general acceptate.

În ceea ce privește teoriile cu privire la voința juridică, acestea au evoluat de-a lungul timpului sub influența a două mari sisteme:

- sistemul francez (al voinței reale);
- sistemul german (cel al voinței exteriorizate) [25, p. 328-329].

Tocmai de aceea, până în prezent, în doctrină există în mod corespunzător o varietate de concepții despre definirea acesteia. Astfel, într-o primă opinie, voința a fost definită ca un sistem de autoreglaj superior care implică o deliberare conștientă a forțelor proprii, prin stăpânirea unora și începând cu mobilizarea și angajarea convergent-finalistă a altora [26, p. 77]. Într-o altă opinie [27, p. 10], voința constituie o capacitate a omului de punere în funcțiune a resurselor sale psihice care este orientată spre organizarea și efectuarea unui control asupra întregii activități în vederea realizării scopurilor propuse. În opinia profesorului V. Dongoroz [28, p. 16-18], voința este o categorie psihologică distinctă, ale cărei premise se află în potențialul psihic uman ce se desfășoară prin puterea de a învinge obstacolele întâlnite, dar și prin stăruință de mobilizare pe măsura solicitărilor impuse. Cert

însă este faptul că actul de voință, la realizarea ilicitului, are un rol hotărâtor și determinant.

Voinței trebuie, menționează H. H. Jescheck [29], să i se acorde prioritate, fiindcă numai reprezentarea rezultatului n-ar putea atrage răspunderea - dacă rezultatul n-a fost voit (urmărit ori acceptat) de subiect.

Într-o altă viziune [30, p. 32], „elementul fundamental al vinovăției îl constituie voința conștientă a subiectului. Acesta ar fi acel pilon în jurul căruia se valorifică procesele componente ale vinovăției (în această concepție voința este privită ca impuls volitiv, impuls conștient de a acționa sau de a nu acționa).

În literatura de specialitate (psihologico-juridică) s-a ajuns la concluzia că voința este o categorie psihologico-distinctă, dar aflată într-un raport de interdependență cu alte categorii psihologice pe care se clădește sistemul psihic uman, rezultantă a dezvoltării biologic-sociale [31, p. 326]. Realizarea scopurilor propuse și, deci, a voinței, implică folosirea tuturor resurselor psihice și morale, deliberarea, puterea omului de a planifica (prin plan elaborat conștient), a organiza, realiza și controla activitatea care o desfășoară, puterea de a învinge obstacolele întâlnite, stăruința și mobilizarea pe măsura solicitărilor impuse [32, p. 16-18].

Voința cu care se acționează în vederea obținerii unui anumit efect trebuie să îndeplinească două condiții: - să fie conștientă, rațională și să fie liber exprimată. Făptuitorul are, astfel, posibilitatea de a face o alegere conștientă între săvârșirea unei fapte cu caracter antisocial și alte acțiuni - inacțiuni posibile, dar care nu lezează ordinea de drept [32, p. 179]. Astfel, grație voinței, omul poate controla propriul comportament, poate ghida acțiunile sale, poate conforma comportamentul său standardelor general acceptate.

Conștiința. Conștiința este considerată ca un proces psihic care presupune cunoaștere, o înțelegere sau o reprezentare, precum și o activitate intelectuală sau psihică ori o cunoaștere imediată în baza unui minim etic comun valabil pentru întreaga societate [33],[34]. Aceasta este de atenție, efort, clarificare și înțelegere sau un sentiment de responsabilitate morală, precum și sentiment al valorii [35, p. 457; 36, p. 121].

Conștiința se definește prin doi factori: unul de prevedere, iar altul de reprezentare [23, p.163]. Prevederea este prognozarea preliminară de către infractor a legăturii de cauzalitate între actul planificat și consecințele sale posibile, bazată pe cunoștințele lui și propria experiență de viață. Precizia anticipării este afectată în mod direct de capacitatea intelectuală, starea mentală, nivelul de intuiție și alte caracteristici psihologice și fiziologice ale persoanei [22, p. 140-143]. Iar reprezentarea este conștientizarea pe planul lui intelectual al relației cauzale dintre actul său de conduită și rezultatul material datorat acestui act) [23, p. 163].

Aici se impune o întrebare: ce este primordial la formarea intenției – prevederea (anticiparea) sau reprezentarea (conștientizarea). Unii cercetători subliniază faptul că fără reprezentare și înțelegerea naturii obiective și semnificației actelor comise și a consecințelor acestora este imposibilă și prevederea apariției acestor consecințe. Deci, nu este necesară delimitarea prevederii de reprezentare. Astfel, persoana vinovată de omor își dă seama că comite acte îndreptate spre provocarea de moarte a altei persoane, că în urma acestor acțiuni va muri o persoană concretă, că fapta sa este social periculoasă. Anticiparea morții unei persoane în urma unor acțiuni concrete se pare evidentă [37, p. 27].

Iar alți cercetători au o opinie opusă și susțin că pentru reprezentarea pericolului social al faptei este necesară o anticipare *prealabilă* a survenirii consecințelor social

periculoase, și nu anticiparea este derivată din reprezentarea pericolului social, ci invers. Subiectul anticipează că acțiunile lui vor atrage după sine moartea violentă a unei persoane și numai apoi își dă seama că viața umană este protejată de stat, pentru că este o valoare de importanță socială, și, prin urmare, este conștientă și că actul său este unul social periculos [15, p. 34].

Considerăm că ambele opinii sunt corecte, însă ar fi binevenit ca la formarea intenției, prevederea (anticiparea) să se completeze cu reprezentarea (conștientizarea).

Aceste procese psihice componente ale vinovăției, conștiința și voința, se desfășoară ca orice procese psihice, în forul lăuntric al subiectului și devin relevante prin manifestările exterioare ale acestuia [38, p. 359-361]. Aceste procese nu sunt altele decât cele care constituie substratul psihic comun al oricărei acțiuni umane, ceea ce diferă de o faptă morală, laudabilă, nu sunt așadar mecanismele neurofiziologice care stau la baza acțiunii, ci modul în care sunt ele dirijate, în vederea realizării finalității pentru care sunt puse în mișcare. Bazele neurofiziologice ale actului de voință în cazul ființei umane presupun analiza acțiunilor motorii - o rezultată a contradicțiilor și relaxărilor musculare, care reprezintă expresia aspectului volițional al actelor de comportament [38, p. 359-361].

Însă în literatura de specialitate s-au cristalizat mai multe opinii științifice în legătură cu elementele componente ale vinovăției.

Una dintre aceste opinii, care are caracter dominant, și care se identifică cu analiza efectuată anterior, include în conținutul vinovăției doi factori: unul intelectual și altul volitiv [39, p. 138].

Factorul intelectual. Factorul intelectual cuprinde cunoașterea caracterului socialmente periculos al acțiunii sau omisiunii și prevederea urmărilor periculoase pentru societate; iar factorul volitiv, include în conținutul său voința de a realiza fapta respectivă, precum și dorința producerii în realitate a urmărilor socialmente periculoase sau, în cazul nedorinței, acceptarea lor în mod conștient [40, p. 131]. Profesorul Gh. Antoniu stabilește că prezența factorului intelectual, în calitate de caracter al vinovăției, presupune conștiința”, având un rol fundamental în cadrul proceselor de cunoaștere și a celor voliționale” [41, p. 47]. Omul trebuie să-și de-a seama că faptele sale sunt de natură să vatăme drepturile subiective ale celorlalți membri ai societății, adică trebuie să aibă conștiința caracterului antisocial al conduitei sale.

Factorul volitiv. Factorul volitiv reprezintă o activitate psihică îndreptată spre atingerea unor scopuri, care presupune deliberarea și decizie pentru un anumit comportament de urmat. Individul reacționează la mediul ambiant, iar prin actul său voluntar se exprimă nevoia acestuia de a regula eventualele rupturi ale echilibrului dintre organism și mediu [42, p. 58-59]. Deci, factorul volitiv este precedat de factorul intelectual, acesta din urmă constituind premise celui dintâi [41, p. 40].

Unii cercetători constată că formele și modalitățile vinovăției se disting pe baza unor criterii calitative care există atât între factorii intelectivi, cât și între cei volitivi, precum și după raportul în care se află acești doi factori unul față de altul [39, p. 173-174]. Iar alții, uniformizează manifestarea factorului intelectual la toate modalitățile vinovăției prin formula generală de prevedere din partea infractorului a urmărilor socialmente periculoase, [43, p. 72] fie prin cerința de prevedere a posibilității producerii lor [44, p. 902]. Se apreciază acestea a fi potrivite, întrucât din ele s-ar putea deduce că sub aspect intelectual nu este nici o deosebire între formele și modalitățile vinovăției [45, p. 17] Drept urmare, întregul conținut al vinovăției se exprimă numai de către factorul intelectual sub forma

prevederii sau a posibilității prevederii rezultatului [46, p. 275]. În acest fel se mai apreciază că nu se înlătură atitudinea subiectului față de urmările socialmente-periculoase ale faptei sale din conținutul vinovăției, ci acestea se includ în factorul intelectual [45, p. 18].

După o altă concepție, întregul conținut al vinovăției ar fi acoperit numai de procesele psihice intelective ale persoanei ce săvârșește fapta ilicită, iar voința se referă doar la activitatea fizică a persoanei [47, p. 300-301]. I. Mircea, analizând pe larg rolul factorilor intelectual și volitiv, se referă numai la activitatea fizică a persoanei, pe când atitudinea autorului față de urmările faptei sale face parte din factorul intelectual. În context, potrivit acestei concepții, voința infractorului nu are nici un raport cu efectele acțiunii sau omisiunii socialmente periculoase, factorul volitiv limitându-se doar la voința subiectului de a comite fapta materială [45, p. 17]. Se mai argumentează că dacă factorul volitiv ar ține de atitudinea subiectului față de urmările socialmente-periculoase, analiza procesului psihic, care premerge orice acțiune a omului, ar conduce la constatarea că există doi factori volitivi: unul privitor la activitatea fizică, factor care ar atrage imputarea faptului, astfel s-ar conchide existența și recunoașterea unei imputațiuni obiective prin această recunoaștere, iar altul privitor la urmările prevăzute [45, p. 301]. Dar o asemenea constatare ar contrazice realitatea, pentru că există un singur act de manifestare a voinței persoanei referitor la activitatea fizică, voința omului fiind organic legată de manifestarea persoanei pe plan extern prin actele sale; pe când atitudinea subiectivă a făptuitorului față de rezultatele sau efectele firești ale faptei privește, dimpotrivă, factorul intelectual.

Dar anume factorul volitiv implică libertatea de deliberare și de decizie a autorului faptei ilicite. Atunci când lipsește libertatea de deliberare și de decizie, putem vorbi de lipsa vinovăției.

În acest mod, cei doi factori din procesele psihice intelective și volitive ale subiectului coexistă în conținutul vinovăției și se influențează reciproc în toată fapta infracțională - luată ca entitate dialectică, care, după modul lor de manifestare și raportul în care se află unul față de altul, imprimă vinovăției un anumit conținut [48, p. 22].

Motivul. Analiza momentelor intelectual și volitiv ale vinovăției completează în mod substanțial stabilirea motivului, scopului componente emoționale. Fără stabilirea motivului și scopurilor uneori sunt practic imposibile determinarea cauzei comiterii infracțiunii, stabilirea concordanței motivaționale și raționamentului comportamentului infractorului.

Emoțiile joacă un rol diferit în comiterea unei fapte ilicite. În primul rând, ele pot acționa ca un motiv pentru comiterea infracțiunii (sentimentele de dragoste, ură, frică, violență etc.). În al doilea rând, ele pot fi fundalul decurgerii proceselor intelectuale și volitive, deci, influențându-le. Starea emoțională este cauza apariției motivului infracțiunii. În al treilea rând, ele pot declanșa comiterea infracțiunii (starea de afect) [22, p. 111-121].

În practică, este clarificată neapărat componenta emoțională a acțiunilor sau inacțiunilor respective. Emoțiile, potrivit legislatorului, nu sunt circumstanțe esențiale necesare pentru stabilirea vinovăției. Excepție constituie afectul și, în unele cazuri, alte stări emoționale.

Dar, clarificarea naturii experiențelor subiective, atitudinii față de situația comiterii infracțiunii (în sensul larg al cuvântului), desigur, este relevantă pentru evaluarea vinovăției în fiecare caz. Omuciderea la comandă cu sânge rece sau uciderea unui tată alcoolic, tiran în familie, de către fiul adolescent; furtul pentru câștig sau pentru necesitatea de a ajuta o persoană bolnavă - exemple de importanță a atitudinii emoționale a persoanei vinovate cu scopul individualizării răspunderii și pedepsei [49, p. 31].

Legătura motivului și vinovăției constă în faptul că motivul afectează conștientizarea de către persoană a faptei sale și anticiparea consecințelor ei nocive, afectează atitudinea volitivă față de acestea [50, p. 20]. Astfel, stabilirea motivului infracțiunii ajută la determinarea formei și gradului de vinovăție, și, în consecință, la individualizarea pedepsei. Motivul este și baza socială a vinovăției, fiindcă el servește pentru evaluarea morală și etică a actului, arată atitudinea făptuitorului față de valorile individului, ale societății, ale statului, caracterizează latura morală a comportamentului

Psihologii care sunt direct implicați în studiul motivației comportamentului investesc conceptul „motiv” cu diverse fenomene, în legătură cu care există mai multe puncte de vedere cu privire la esența motivului. Aproape toți psihologii sunt unanimi în opinia că motivul ca motivație este sursa de acțiune, cel care generează acțiunea [51, p. 435].

În psihologie sunt delimitate motivele conștiente și inconștiente. Omul nu este conștient de motivul concret și, prin urmare, nu-și pune nici scop. Deseori el acționează fără să se gândească și apoi încearcă să înțeleagă motivele care l-au determinat să acționeze (comiterea infracțiunii în stare de afect). De asemenea, omul poate să nu fie conștient de motivele reale ale comportamentului său din cauza anumitei stări de autoapărare psihologică, eliminând din mintea sa factorii nedoriți care-l intrigă să comită infracțiunea. Motivele inconștiente ascunse sunt factorul ce contribuie la apariția unor motive conștiente [52, p. 55-56].

Cele mai multe dintre faptele ilegale sunt comise din câteva motive. În același timp, unul dintre motive poate fi principal, dominant, dar de multe ori nu se poate determina exact care anume motiv a influențat subiectul să comită infracțiunea. Pentru a deveni o sursă de acțiune, motivul trebuie să fie format ca o motivație, caracteristică anumitor activități, în funcție de modul în care persoana evaluează circumstanțele în care se află, și modul în care ea vede scopul care-i stă în față [22, p. 117].

Mecanismul de apariție și realizare a motivului ar putea arăta în felul următor:

1) *apare o anumită necesitate care nu poate fi satisfăcută liber în pofida unor cauze externe;*

2) *apare motivul de a ieși din această situație nefavorabilă creată;*

3) *acest motiv interacționează cu proprietățile calități negative ale persoanei, formând un lanț ilegal;*

4) *scopul se realizează prin comiterea unui act social periculos;*

5) *scopul este atins, motivul este realizat* [53, p. 94-100].

Prin urmare, putem identifica principalele caracteristici ale motivului: el are un caracter volitiv și, cel mai des, conștient; la originea apariției motivului sunt nevoile umane, iar nevoile fizice și materiale de multe ori au prioritate față de cele spirituale; motivul comportamentului este în continuă schimbare sub influența factorilor interni și externi.

Scopul. Din cele analizate mai sus, putem considera că scopul și motivul întotdeauna sunt mediate unul de altul.

Scopul - ca element absolut necesar al motivației umane și subordonat mobilului - îl ajută pe om la întărirea motivației, la alegerea mijloacelor de realizare a acțiunii în anumite condiții date și la înlocuirea unor mijloace cu altele, în cazul schimbării circumstanțelor concrete de executare fizică a faptei. Prin aceste organizări și dirijări pe plan mintal, scopul îndeplinește un rol subiectiv stimulator și orientativ al acțiunii umane [54, p. 122-124].

În opinia cercetătorului rus E.V. Iurceac, scopul este rezultatul dorit și presupus, condiționat de motiv, spre atingerea căruia tinde persoana când comite un act ilicit social dăunător [22, p. 104-105]. Scopul nu vine de la sine și apare datorită apariției motivului. În practică este mai greu de determinat motivul decât scopul, întrucât motivul este impulsul interior care nu este îndreptat la un anumit obiect, capabil să satisfacă necesitățile subiectului. Scopul indică ce rezultat ar trebui atins pentru a satisface motivul [55, p. 101].

Scopul este format în etapa luării deciziei despre comiterea faptei ilicite, el este întotdeauna concret, dar rezultatul real al activității poate fi mai mult sau mai puțin diferit de scopul propus, prezentându-se ca un scop îndeplinit insuficient sau supraîndeplinit. După clarificarea raportului dintre scopul inițial și rezultatul real obținut putem concluziona cu privire la direcția intenției infractorului și amploarea punerii în aplicare a acesteia.

Astfel, putem deduce o serie de însușiri ale scopului: scopul se bazează pe valorile antisociale ale faptei ilicite; scopul apare datorită apariției motivului; scopul se bazează pe percepția făptuitorului despre viitorul rezultat dăunător, este concret, dar nu întotdeauna realizat pe deplin de subiect.

La cercetarea vinovăției în practica de aplicare a legii este obligatorie stabilirea motivului, scopului, prezenței componentei volitive, caracteristicii emoționale a acțiunilor ilegale comise. Fără a stabili motivele și scopurile infracțiunii este imposibil să se determine direcția intenției, cauzele apariției sale, dacă este vorba de o intenție premeditată sau apărută brusc. În unele cazuri, lipsa unui motiv sau scop atrage lipsa componentei infracțiunii în general.

Așadar, în conținutul vinovăției, indiferent sub ce formă s-ar concretiza, se concentrează o totalitate de procese intelective, volitive și motivaționale, într-o continuă și variată legătură de condiționare și influențare reciprocă. Însă, dacă vinovăția se cuprinde în procesele psihice ale autorului infracțiunii, nu trebuie să o identificăm cu acestea [56, p. 9]. Ea, în funcție de fapta concretă, cu toate circumstanțele de executare, poate fi mai complexă decât procesele psihice care declanșează acțiunea cauzală respectivă, iar altele mai limitată.

Tipurile de conținut. În eforturile de stabilire a conținutului vinovăției s-au conturat o serie de teorii. Cele mai relevante dintre ele sunt: teoria voinței, teoria mobilului, teoria reprezentării [57, p. 230-231; 46, 275].

Potrivit teoriei voinței, voința de a săvârși un fapt nepermis demonstrează, prin ea însăși, vinovăția agentului. Deci, conținutul vinovăției este redus la manifestarea de voință.

Potrivit teoriei mobilului, factorul care exprimă conținutul vinovăției este voința, dublată de mobil, înțeles ca prefigurare mintală a rezultatului urmărit. Mobilul călăuzește voința și conturează formele vinovăției. Astfel, dacă există o concordanță deplină între mobil și rezultatul produs, s-a acționat cu intenție, iar, în caz contrar, s-a acționat din culpă [58, p. 105].

Potrivit teoriei reprezentării, în stabilirea conținutului vinovăției se impune să se distingă voința de conștiință, considerându-se că, reprezentarea urmărilor conduitei ilicite acoperă ea singură conținutul noțiunii de vinovăție. Formele vinovăției se determină prin prisma șanselor de realizare a acestor urmări [58, p. 105].

Toate aceste teorii demonstrează preponderența conținutului psihologic al vinovăției, evitându-se referirea asupra conținutului juridic al vinovăției, asupra conținutului ei social-politic. Ori, așa cum am arătat, voința și conștiința asimilată în limbajul juridic prezintă „un anume specific, în raport cu limbajul psihologic”. Pentru drept, conștiința are

relevanță numai în măsura în care ea se definește prin factorul prevedere și factorul reprezentare, iar voința interesează dreptul numai în măsura în care ea are caracter conștient și este liber exprimată, adică, numai dacă este fructul unei gândiri normale, capabile să aleagă în cunoștință de cauză, între mai multe posibilități de a acționa [58, p. 106].

Mai mult, alăturat acestui conținut psihologic specific, vinovăția are și un conținut sociopolitic [58, p. 105]. Semnificația socială a conținutului vinovăției se manifestă prin faptul că existența acesteia este strâns legată de conduita ilicită, care, la rândul ei, are o semnificație socială determinată de împrejurarea că prejudiciază interese și valori sociale pentru a căror apărare, la nevoie, se poate recurge la forța de constrângere a statului [23, p. 164]. Aspectul social-politic este evident în materia răspunderii penale, unde el apare ca fundamental în stabilirea pericolozității sociale a infractorului, motiv pentru care și sancțiunea penală trebuie să fie adaptată la pericolozitatea socială a faptei și făptuitorului [58, p. 106].

Așadar, conținutul psihologic și cel social ale vinovăției sunt inseparabile. Ele formează o unitate indisolubilă, iar această unitate dă vinovăției semnificația juridică de condiție și temei a răspunderii juridice [23, p. 164]. Același conținut o particularizează, transferând-o din domeniul psihologiei în domeniul dreptului, fiecare noțiune psihologică utilizată fiind aptă de a primi accepție juridică, așa cum am arătat deja [58, p. 106].

Profesorul D. Baltag exprimând, poziția subiectivă a persoanei față de consecințele negative pentru societate ale faptelor sale, stabilește că vinovăția înglobează în conținutul său procesul psihic care precede sau însoțește consumarea conduitei ilicite. Un individ aflat în deplinătatea facultăților mintale este în măsură să conceapă și să aprecieze caracterul ilicit al acțiunii sale și urmările negative aferente ei. Pe de altă parte, deși existența omului în viața socială este relativ determinată, el are totuși posibilitatea să aleagă între multe feluri de a acționa [7, p. 18]. Vinovăția implică libertatea subiectului de a acționa în mod conștient caracterul deliberat al acțiunii sale, inclusiv asumarea riscului actului său. Pentru ca persoana responsabilă să devină subiect al răspunderii juridice, este necesar ca ea să fi avut posibilitatea de a decide în mod liber asupra săvârșirii faptelor sale, deci, posibilitatea de a acționa cu discernământ și capacitatea de a-și dirija voința în raport cu un scop urmărit în mod conștient [24, p. 239]. Astfel, cele două atribute, care caracterizează și definesc existența ființei umane și care sunt în același timp și factorii conținutului vinovăției sunt rațiunea și libertatea [23, p. 19].

În cazul vinovăției, săvârșirea faptei ilicite presupune conceperea ei la nivel intențional, ideatic, înainte de a deveni realitate, pe planul rațiunii, conștiinței individuale, sub forma unor idei de comportament; în faza următoare se cântăresc argumentele în favoarea sau împotriva acțiunii, ajungându-se la final în favoarea deciziei de a săvârși sau de a se abține de la săvârșirea faptei antisociale. După finalizarea procesului decizional, se trece la manifestarea de voință, care rezidă în direcționarea energiei în vederea realizării conduitei propuse. Deci, vinovăția implică libertatea voinței individului, caracterul deliberat al acțiunii sale, asumarea riscului unui comportament, și anume acești doi factori - rațiunea și libertatea - sunt punctele de reper pe care se sprijină ideea de nevinovăție [7, p.19].

IV. Formele vinovăției

Analiza formelor de vinovăție are o semnificație importantă nu doar teoretică, dar și practică. Pentru calificarea actului ilicit este importantă nu numai stabilirea vinovăției

subiectului de comiterea actului, dar și stabilirea formei concrete de vinovăție, ceea ce permite diferențierea răspunderii juridice. Problema privind formele vinovăției este dezvoltată atât în teoria generală a dreptului, cât și în ramurile de drept și are un rol important la aplicarea legii, fiindcă are impact direct pentru decizia instanței de judecată. Conținutul vinovăției și forma de vinovăție sunt strâns legate între ele: forma de vinovăție este determinată de conținutul său.

Forma vinovăției este combinația de procese intelectuale și volitive care apar în mintea persoanei vinovate în raport cu proprietățile obiective semnificative din punct de vedere juridic ale actului ilicit, în interacțiune cu condițiile externe [59, p. 353]. Astfel, atitudinea psihică a autorului față de acțiunea sau inacțiunea sa ilicită și față de urmările acestora cunoaște o anumită gradualitate, determinată de intensitatea proceselor psihice angajate în formarea unei asemenea atitudini și de măsură în care s-a depășit cadrul de manifestare a voinței, dat de dreptul obiectiv. Această gradualitate face că atitudinea psihică negativă a autorului să îmbrace două mari forme: intenția și culpă [41, p. 106].

Intenția. Astfel, intenția constituie forma fundamentală, generală și originară a vinovăției; ea reprezintă totodată regula sau forma obișnuită sub care se înfățișează vinovăția [41, p. 103].

De asemenea, intenția exprimă legătura imediată și cea mai strânsă dintre faptă și autor, ea este întotdeauna suficientă pentru a atrage răspunderea penală, iar reproșul pe care-l determină este cel mai puternic, pentru că se adresează unei comportări reprezentând contestarea cea mai directă a valabilității percepției normei, un atentat nemijlocit la stabilitatea ordinii juridice. Intenția mai reprezintă forma cea mai importantă a vinovăției, întrucât presupune o implicare totală, volitivă și intelectuală (uneori și afectivă), a agentului în producerea rezultatului [41, p. 103].

Intenția este una dintre formele în care se poate manifesta vinovăția ca element al răspunderii juridice. În definirea intenției, majoritatea doctrinarilor au căzut de acord asupra faptului că, intenția exprimă un fenomen complex, ce reclamă ambianța spirituală și morală ce precede și însoțește săvârșirea unui act ilicit [58, p. 107].

În toate ramurile dreptului, vinovăția este o condiție indispensabilă a răspunderii, iar cercetarea ei poate oferi o imagine reală în care se are în vedere intenția. Toate categoriile de fapte ilicite infracțiuni abateri disciplinare, contravenții sau delikte civile - sunt susceptibile a fi săvârșite cu intenție; de aceea exprimarea vinovăției în această formă este frecvent întâlnită la oricare dintre formele răspunderii juridice (penală, administrativă, civilă, disciplinară etc.). Cu toate acestea, pe plan juridic, cercetarea și explicarea intenției ca fenomen psihic s-a bucurat de atenția cuvenită numai în doctrina dreptului penal, iar în ce privește dreptul civil, administrativ și dreptul muncii, autorii s-au limitat doar la constatarea că și intenția este o modalitate a vinovăției. Explicația trebuie căutată în împrejurarea că, sub aspectul stabilirii răspunderii și alegerii sancțiunii corespunzătoare faptei ilicite comise, gradul de vinovăție al făptuitorului prezintă importanță practică numai în dreptul penal. Aceasta nu înseamnă însă că intenția este o categorie juridică pur penală și că cercetarea ei din punct de vedere teoretic ar fi superficială la formele nepenale ale răspunderii juridice [23, p. 165].

Astfel, prof. I. Oancea arată că „vinovăția, în cazul intenției, arată atitudinea conștiinței cu privire la: a) natura faptei, adică conștiința că fapta este permisă sau nepermisă, ilicită sau licită; b) valoarea causală a faptei, adică conștiința că prin acea faptă se cauzează anumite urmări reale” [60, p. 148]. Cercetătorul T. Padovani susține că intenția

reprezintă forma fundamentală, generală și originară a vinovăției, ea exprimând legătura imediată dintre faptă și autor, care asigură suficiența acțiunii de tragere la răspundere juridică, oricare ar fi forma ei. Intenția presupune o implicare totală, vitală, intelectuală, afectivă a agentului în producerea rezultatului [61, p. 242]. M.I. Enikeev oferă următoarea noțiune de intenție: „Intenția este o formă de vinovăție, care se caracterizează prin scopurile, metodele și rezultatele penale ale acțiunii” [62, p. 79]. Sau într-o altă formulare, intenția este forma cea mai gravă a vinovăției, pentru că presupune legătura cea mai strânsă dintre autor și urmările faptei sale, implică o mai accentuată lezare a valorii sociale ocrotite și este percepută ca atare de victimă și colectivitate [63, p. 20].

Din definițiile de mai sus putem deduce că la baza intenției stau o serie de procese psihice care o compun, precum: procesele volitive, voința fiind un proces psihic component al intenției; procesele intelective, de natură a dirija procesul volitiv, precum: judecata, atenția, capacitatea de asociere, de prevedere etc. și a conferi actului volitiv decizie, precizie, eficiență - procese aflate în corelație [41, p. 117-134].

Analiza însușirilor intenției au dus la conturarea elementelor intenției cu relevanță, în special, în materia dreptului penal.

Astfel, Francisco Carrara, exponent al doctrinei clasice penale, abordând problema elementelor intenției, preciza că acestea sunt în număr de patru, și anume: cunoașterea legii; prevederea rezultatului actului voit; libertatea de alegere și voința agentului de a acționa [23, p. 165].

Această idee este preluată și de Gh. Mihai și R. Motica, care menționează că intenția este o formă originară a vinovăției și se vădește prin cunoașterea de către subiect a legii juridice; prin prevederea rezultatului ce l-a voit; prin libertatea de alegere avută; prin hotărârea de a acționa [24, p. 154].

În doctrina penală, italiană pozitivistă, reprezentată de E. Ferri se consideră că intenția are trei elemente: voința de a acționa, intenția și scopul [58, p. 109].

În doctrina penală românească [64, p. 134] se consideră că intenția are următoarele componente: cunoașterea sau înțelegerea actului material și semnificația scopului urmărit; voirea conștientă și liberă a actului ilicit și rezultatul acestuia; cunoașterea caracterului antijuridic al acțiunii săvârșite și rezultatul urmărit.

Cercetătorul R. Pannain [65, p. 239] consideră că pentru existența intenției sunt suficiente două elemente: previziunea și intenția. Nu poți voi ceva ce nu prevezi, poți însă prevedea ce nu voiești. Prevederea este elementul esențial care desparte intenția de praeter intenție și de culpă fără prevedere, în timp ce, intenția este propriul și adevăratul element definitoriu al dolului. Ea este proiectarea voinței către rezultatul ce depinde de conduita infracțională.

Tipurile de intenție. Doctrina furnizează și diversele clasificări ale intenției [66, p. 33; 34, p. 72]: intenția simplă – când făptuitorul, acționând contrar legii, prevede și voiește producerea consecințelor negative ale faptei sale și intenția calificată – atunci când intenției simple i se alătură urmărirea unui anumit scop special. Ea presupune deci, viclenia. De asemenea, intenția este determinată, când persoana voiește să producă un rezultat clar conceput în mintea sa; intenția este nedeterminată când persoana întrevede doar posibilitatea obținerii mai multor rezultate, pe care le acceptă să aibă loc; intenția spontană e specificată prin aceea că este urmată imediat de săvârșirea faptei, se naște instantaneu, iar intenția premeditată implică o chibzuință îndelungată asupra săvârșirii faptei, iar, uneori, chiar o activitate de planificare, ceea ce, din punct de vedere moral, implică noțiunea de

perversitate; intenția este unică atunci când făptuitorul a hotărât să săvârșească o singură faptă și este complexă, când făptuitorul a hotărât să săvârșească mai multe fapte sau a urmărit producerea mai multor rezultate.

Apare și o altă clasificare a intenției: directă și indirectă, care se bucură de o consacrare în legislație, în special cea penală. Intenția directă consacrată pe plan legislativ și în art. 17 C.P. al R. Moldova constă (ca și intenția indirectă) în aceea că făptuitorul își reprezintă acțiunea sau inacțiunea sa, precum și modul de înlăptuire a rezultatului prejudiciabil; în astfel de condiții, el urmărește producerea acestui rezultat, iar intenția indirectă este o a doua modalitate căreia îi este caracteristic faptul că autorul, deși prevede rezultatul acțiunii sale, el nu-l urmărește, ci numai acceptă posibilitatea producerii lui. Ceea ce caracterizează intenția indirectă este atitudinea indiferentă a făptuitorului față de rezultatul prejudiciabil (art. 18 din C.P. al R. Moldova) [23, p. 166].

Intenția directă. În literatura de specialitate găsim diverse definiții ale intenției directe și a celei indirecte. Astfel, intenția directă dă expresie unei însușiri specifice umane de a cunoaște lumea înconjurătoare, de a cuprinde cu mintea consecințele viitoare ale acțiunii sau inacțiunii și de a dirija și orienta corespunzător conduita individuală spre realizarea unei finalități [29, p.273]. Într-o altă accepțiune, intenția directă presupune că persoana care a săvârșit infracțiunea era conștientă de faptul că acțiunea sau inacțiunea ei poartă un caracter social periculos, că ea a prevăzut consecințele socialmente periculoase și a dorit survenirea lor [19, p.134].

La intenția directă, factorul intelectual constă în cunoașterea de către subiect a relațiilor sociale apărute de legea penală, factorul volitiv, însă, se manifestă prin atitudine ferm negativă față de relațiile sociale cunoscute, voința hotărâtă de a săvârși infracțiunea și prin dorința realizării rezultatelor socialmente periculoase [67, p. 39-40].

Chiar în formulările din lege și doctrină, distingem două trăsături esențiale ale intenției directe: prevederea rezultatului și urmărirea producerii lui.

Prevederea rezultatului faptei reprezintă actul de conștiință, momentul intelectual al vinovăției, aceasta trebuie să fie efectivă și reală. Așadar, această trăsătură este una anticipată săvârșirii acțiunii, ea decurgând din experiența de viață a persoanei, din cunoașterea dovedită și verificată în practică, după care o acțiune săvârșită în anumite condiții produce cu necesitate un anumit rezultat, care implică cunoașterea legăturii de cauzalitate dintre acțiune și rezultatul generat din ea [63, p. 76].

De asemenea, intenția directă are o voință cu caracter special, care nu este indiferentă, ci o voință care este îndreptată spre o anumită finalitate, spre atingerea unui rezultat, expresia dorinței făptuitorului de a produce rezultatul aflat în reprezentarea sa. Sub acest aspect, intenția directă include și anumite elemente legate de scopul acțiunii. Aceste nuanțări sunt redată de legiuitorul român, care afirmă că intenția directă apare nu ca o simplă voință, ci ca o voință care să fi urmărit anume cauzarea unei vătămări [28, p. 239; 68, p. 119].

Astfel, putem concluziona că intenția presupune nu numai prezența elementului volitiv și intelectual (cu componentele sale) în desfășurarea acțiunii (inacțiunii) subiectului care a produs rezultatul, dar și o anumită *corelare* a procesului volitiv și intelectual.

Intenția indirectă. În ceea ce privește intenția indirectă, aceasta este definită ca fiind acea formă a vinovăției, când persoana conștientizează caracterul periculos al faptei (acțiunii sau inacțiunii săvârșite de ea), prevede consecințele ei social periculoase și admite în mod conștient survenirea lor [19, p.135]. Sau, intenția indirectă reflectă o anumită particularitate a acțiunii umane, și anume, de a produce, fie prin natura ei, fie prin modul de

desfășurare, mai multe rezultate, indiferent dacă toate își găsesc corespondent într-o normă de incriminare, sau numai unele dintre ele, celelalte fiind fără relevanță penală [41, p.120].

Sub aspectul factorului volitiv, intenția indirectă constă din atitudinea negativă, din nedorința producerii urmărilor respective, dar și din acceptarea survenirii lor. Ea se întâlnește, așadar, sub două aspecte: *unul negativ* - de a produce rezultate periculoase pentru societate, prevăzute ca posibile, și *altul pozitiv* - de acceptare, dacă eventual ar fi cauzate prin fapta comisă [67, p. 138; 69, p. 71; 41, p. 142; 70, p. 175; 71, p. 167]. Astfel, cel care urmărește unul dintre rezultate prevede ca posibile și celelalte rezultate, pe care de asemenea le acceptă sub riscul producerii rezultatelor nedorite [70, p. 225].

Referitor la infracțiunile comise în modalitatea intenției indirecte, atât în practica judiciară, cât și în doctrină [72, p. 216; 73, p. 1004; 70, p. 112; 71, p. 167; 74, p. 120], s-a apreciat că, deși nu este exclusă ipoteza comiterii unei singure infracțiuni cu intenție indirectă sau eventuală, de obicei cu un singur rezultat infracțional, uneori însă la aceasta, „fie prin natura ei sau prin modul de desfășurare, se pot produce două rezultate: *unul sigur* și *altul eventual*. Astfel încât față de ultimul autorul mai întâi prevede posibilitatea producerii rezultatului, nu-l voiește și nici nu-l urmărește, însă este acceptat și lăsat să se producă” [41, p. 144]. Mai mult ca atât, corect s-a apreciat că „la intenție ca regulă se constată o legătura imediată și mult mai strânsă dintre acțiune, urmare sau rezultatul produs (inacțiune) și autor” [61, p. 242].

Analiza comparativă cu privire la intenție. Legea penală română (art. 19 Cod penal), referindu-se la procesele psihice caracteristice intenției și modalităților ei, se raportează la rezultatul faptei, nereferindu-se la posibilitatea de a opera cu noțiunile de intenție directă și indirectă în raport și cu celelalte cerințe ale modelului legal de incriminare, respectiv cu cele care configurează acțiunea (inacțiunea) incriminată. În legătură cu aceste cerințe, legea pretindea cunoașterea lor corectă de către agent, altfel o cerință esențială a legii nu este satisfăcută și, prin urmare, nu vor fi întrunite cerințele normei de incriminare [58, p. 110].

Și Codul penal italian [75], în articolul 42, se arată că nimeni nu poate fi pedepsit pentru o acțiune sau omisiune prevăzută de lege, dacă nu a comis-o cu conștiință sau voință, iar articolul 43 prevede că infracțiunea se comite cu intenție când rezultatul vătămător sau periculos este voit și prevăzut drept consecință a propriei acțiuni sau inacțiuni.

În articolul 5 al C.P. al Federației Ruse se redă în mod expres principiul vinovăției penale în care se prevede: „Persoana este supusă răspunderii penale numai pentru producerea unor fapte (acțiuni sau inacțiuni) socialmente periculoase și pentru producerea urmărilor și a rezultatelor social periculoase, în raport cu care a fost stabilită vinovăția acestuia”. Acest principiu face trimitere la un alt principiu al dreptului penal, principiul caracterului personal al răspunderii penale. Așa încât, principiul vinovăției presupune nu numai implicarea subiectului din punct de vedere fizic la comiterea infracțiunii, ci și o participație psihică din partea acestuia. Cu alte cuvinte, individul poate fi tras la răspundere penală nu numai când fapta infracțională este produsul propriilor sale acțiuni, dar și când aceasta constituie un product al conștiinței și voinței sale [76].

Iar art. 24-26 al acestui cod detaliază conceptul vinovăției, astfel vinovat în comiterea infracțiunii se va considera persoana care într-un mod a comis fapta social periculoasă fie că aceasta s-a produs prin acțiune sau inacțiune, în mod intenționat sau din imprudență.

În SUA, în CPM, care a servit drept exemplu pentru legile și codurile penale ale multor state americane, sunt prevăzute condițiile și formele vinovăției. Secțiunea 2.02. a CPM (Condiții generale ale vinovăției), pune în evidență condițiile minime ale vinovăției. Cu excepția celor menționate în Secțiunea 2.05, o persoană nu este vinovată de săvârșirea unei infracțiuni dacă ea nu a acționat intenționat (cu scop), cu bună-știință, din imprudență sau din neglijență, după cum legea o poate cere față de fiecare act al infracțiunii. CPM, spre deosebire de situația anterioară din Common Law, vine cu o analiză mai fină a formelor de vinovăție, clasificându-le în patru categorii. Conform CPM, o formă de vinovăție poate exista pentru fiecare element material al infracțiunii, adică pot exista diferite forme de vinovăție pentru diferite elemente ale aceleiași infracțiuni. Aceste diferite forme de vinovăție pentru fiecare element material al infracțiunii constituie analogul infracțiunii săvârșite cu două forme de vinovăție, prevăzute în CP al R. Moldova și CP al F.R. sau praeterintenția din dreptul francez sau al altor state [30, p. 71].

În Canada, pentru a se scăpa de lacunele în materia determinării vinovăției, a înaintat propuneri în scopul modificării CP, textul propus conținând patru forme de vinovăție: intenția, indiferența, neglijența criminală și neglijența. În alte state, în special cele din cadrul sistemului de drept Common Law, conceptul de vinovăție și, respectiv, de răspundere penală, se prezintă sub trei forme sau regimuri: vinovăția intenționată, neintenționată și prezumată [30, p. 71].

Teoriile cu privire la intenție. În literatura de specialitate s-au conturat mai multe teorii asupra intenției. Între acestea amintim teoria antijuridicității sau ilicității, teoria imoralității, teoria antisocialității.

Conform teoriei ilicității, promovată de cercetătorii G. Maggiore, L. Beling, K. Garaud, V. Manzini, la baza intenției stă conștiința ilicității faptei, adică conștiința agentului că acționează contrar legii. Intenția vizează, deci, un raport de contradicție între fapta săvârșită și lege, ea fiind incompatibilă cu buna-credință [38, p. 358].

Teoria a fost supusă criticii, arătându-se, pentru existența intenției, că nu este relevantă intenția violării legii, pentru că făptuitorul nu acționează în scopul de a viola legea, ci urmărește un rezultat inerent actului ilicit comis: „hoțul fură cu intenția de a poseda lucrul altuia, nu pentru a încălca legea” [65, p. 358].

Adepții teoriei imoralității, între care îl amintim pe H. Mayer [77, p.50], susțin că esența intenției este conștiința imoralității actului.

Cercetătorul R. Pannain [65, p. 172] arată că această concepție pornește de la premisa greșită, potrivit căreia normele dreptului ar coincide cu normele morale, ori nu toate normele morale sunt atrase, deopotrivă, de drept. Obiecția omite, însă, împrejurarea că absolut toate normele juridice au încărcătură morală, cu excepția celor cu caracter exclusiv tehnic, reduse însă ca număr.

Teoria antisocialității, susținută de E. Ferri, Fr. Berenini, D. Marsoci, identifică esența intenției cu conștiința antisocialității acțiunii, pentru existența intenției fiind suficient conștiința agentului că lezează o relație socială pe care ar trebui să o apere. Criteriul a fost apreciat ca fiind prea rigid și sever pentru a fi luat în seamă în definirea intenției [58, p. 107].

Considerăm, deci, că, cel puțin, din cauza aspectelor anterior menționate, adică sub aspectul diferențierilor constatate, nu ar fi posibilă o suprapunere a proceselor psihice ale intenției directe pe intenția indirectă. Iar problematica intenției directe și indirecte apare

numai în legătură cu *rezultatul* acțiunii (inacțiunii), formele de vinovăție ca și modalitățile fiecărei forme exprimând poziția autorului în raport cu rezultatul acțiunii (inacțiunii).

Aceste referințe sau rațiuni nu se cer a fi apreciate doar de dragul unor simple dogme teoretice, ele au și o importanță practică deosebită, adică sub aspectul corectei diferențieri și al constatării imposibilității de grefare a acestor procese psihice specifice intenției.

Culpa. Ca și intenția, culpa este un proces psihic, o atitudine a conștiinței agentului, la baza căreia stau o serie de procese de natură psihologică. Culpa constituie o formă aparte de legătură psihică a autorului cu fapta, caracterizată prin producerea de către agent a unui rezultat pe care nu l-a voit și pe care, cu mai multă diligență, l-ar fi putut evita [72, p. 118].

Spre deosebire de intenție care a preocupat mai mult doctrina penală, culpa a reținut și continuă să rețină în egală măsură atenția tuturor autorilor care cercetează diferite forme ale răspunderii juridice [23, p. 166].

Cercetătoarea L. Barac [58] face o analiză completă a noțiunii de culpă. În concepția normativistă, culpa este privită ca fiind lipsită de un proces psihic real, căci rezultatul nu este dorit și prevăzut de subiect, culpa reflectând anumite carențe normative, abateri de la cerințele normei. Or, în cazul culpei există o participare subiectivă a agentului, căci atitudinea nediligentă a agentului exprimă în realitate poziția psihică, o insuficientă atenție și capacitate de prevedere.

În altă ordine de idei, chiar în cadrul teoriei psihologice, culpa nu poate fi limitată numai la carențe ale voinței agentului în raport cu rezultatul, căci carențele voinței se extind și asupra voinței acțiunii, rezultatul nedorit fiind, în parte, produsul unei acțiuni nedorite, absorbită oarecum într-o acțiune voită. Deci, culpa relevă, nu numai carențe ale voinței, dar și ale proceselor intelective (cunoașterea și prevederea). De aceea, culpa nu poate fi explicată numai printr-o deficiență a atenției, căci există fapte culpabile care se comit cu maximum de atenție (de exemplu, chirurgul neexperimentat care efectuează o operație complicată ce-i depășește puterile), și nici exclusiv prin neobservarea regulilor de diligență, căci o atare omisiune poate fi intenționată. Nici ideea evitabilității rezultatului nu poate fi absolutizată, căci nu orice rezultat evitabil se datorește culpei. Este nevoie să fi existat posibilitatea prevederii rezultatului [58, p. 112].

Însă, teoretic, culpa nu are o definiție unitară, care să fie unanim acceptată în toate ramurile de drept.

Astfel, în domeniul dreptului civil, T. Planiol definea culpa ca fiind „...neexecutarea unei obligații preexistente” [78, p. 215] care poate fi de natură legală, când izvorăște din lege, sau contractuală, când izvorăște din contract.

De altfel, în materie civilă, s-au conturat adevărate teorii în abordarea culpei, între care amintim teoria unității culpei și teoria dualității culpei [79, p. 136].

În teoria unității culpei se susține că în ambele situații se află un raport juridic preexistent: în cazul culpei contractuale, obligația preexistentă culpei, decurgând din violarea contractului, iar, în cazul culpei delictuale, obligația este de asemenea preexistentă, consistând din obligația de a nu face, deci, culpa este generic definită ca fiind violarea unei obligațiuni preexistente [58, p. 114].

Teoria clasică a dualității culpei separă culpa contractuală de culpa delictuală, prima bazându-se pe pre existența raportului juridic și absența oricărui raport juridic în materie de culpă delictuală [58, p. 114].

Prof. Gh. Antoniu [41, p.160] stabilește că culpa constituie o formă specifică de legătură psihică a autorului cu fapta, caracterizată, în accepțiunea sa cea mai generală, prin producerea de către agent a unui rezultat pe care nu l-a voit și pe care, cu mai multă diligență din partea sa (diligență care trebuia și putea fi manifestată), l-ar fi putut evita (*culpa autemessequod cum a diligenți provideripotuerit non esseprovisum*)

M. Costin [80, p. 183-189] consideră că culpa ar rezulta din simplul fapt al cauzalității materiale.

O altă definiție este dată de R. Pannain [65, p. 383], care nu identifică noțiunea de culpă cu actul ilicit pentru care „culpa există atunci când rezultatul, deși prevăzut, nu este voit de agent și se realizează din cauza neglijenței, imprudenței, nedibăciei sau din pricina neobservării legii, regulamentelor, ordinelor sau disciplinei”.

O concepție similară o regăsim și la V. Roșca care arată că: „culpa presupune lipsa reprezentării rezultatului acțiunii săvârșite, deși rezultatul trebuia și putea fi prevăzut”, iar culpa cu previziune constă în faptul că „...rezultatul faptei este prevăzut, însă producerea să se consideră înlăturată datorită unor reprezentări greșite ale făptuitorului” [46, p. 276].

Astfel, culpa nu este o formă de proces psihic inferioară ori atenuantă a intenției (deși faptele ilicite comise din culpă se pedepsesc mai ușor decât cele comise cu intenție), ci constituie o formă specifică de proces psihic, de corelație între elementele volitive și intelective ale procesului psihic. De aceea, nu s-ar putea concepe o absorbire a culpei în intenție, ca formă mai gravă; răspunderea pentru culpă trebuie întotdeauna prevăzută explicit; dacă legiuitorul nu a prevăzut anume posibilitatea ca o faptă să fie incriminată și atunci când este săvârșită din culpă, răspunderea culpoasă este exclusă și, totodată, nu va exista nici un fel de răspundere penală a făptuitorului [41, p.160].

Acțiunea culpoasă implică atât o manifestare exterioară a agentului care, prin nerespectarea unor reguli de diligență, determină, fără voia sa, producerea unor rezultate periculoase, cât și o anumită implicare a proceselor intelective, individuale. Actul nonvoit al agentului trebuie să reflecte și o anumită poziție a subiectului pe planul *cunoașterii* realităților înconjurătoare și a *prevederii* rezultatului, poziții care explică de ce acțiunea și rezultatul voit de subiect au condus la o acțiune și la un rezultat ilicit nonvoite de acesta [41, p. 168].

Cercetând definiția legală a culpei, dată în textele citate, constatăm că, în esență, conținutul acestui termen este identic în dreptul penal și civil, fiind interpretat ca imprudență, neglijență, nesocotință etc. [23, p. 166].

Prof. D. Baltag consideră că această constatare nu trebuie însă să ne ducă la concluzia că între culpa penală și cea civilă nu există unele diferențieri. Ele se deosebesc, înainte de toate, prin sfera pe care o acoperă. După cum precizează M. N. Costin, „dacă în penal culpa există numai atunci când un rezultat infracțional se produce fără ca autorul faptului ilicit, care l-a generat să fi intenționat acest lucru, în civil, prin noțiunea de culpă se desemnează în mod frecvent și noțiunea de intenție ilicită, făcându-se distincție între culpa neintenționat - culpa propriu-zisă, și culpa intențională. Pe de altă parte, dacă în dreptul civil este considerată culpă chiar și cea mai neînsemnată neglijență sau greșală, care antrenează cauzarea unui prejudiciu, în dreptul penal, în schimb, pentru ca să existe culpă e necesar că neglijența sau imprudența etc. să fi fost de așa natură, încât să producă consecințele negative incriminate prin lege [80, p. 183].

În doctrina juridică există mai multe opinii în ce privește modalitățile culpei, ca formă a vinovăției. Gh. Mihai [24, p. 241] deosebește două modalități principale ale culpei:

culpă cu prevedere, ce include ușurința, temeritatea, imprudența, și culpă simplă, ce cuprinde greșeala, neglijența, neatenția, imprudența. Într-o altă opinie, culpa poate fi cu previziune (imprudență) și fără previziune (neglijență) [81, p. 547]. În doctrina rusă sunt studiate două modalități: imprudența (ușurința) și neglijența [82, p. 520]. Cercetătoarea L. Barac consideră că principalele modalități ale culpei sunt: imprudența, neglijența, inabilitatea sau nepriceperea, neatenția [58, p. 115].

În lipsa unor precizări în textele de lege și a unui punct de vedere unitar în doctrina juridică asupra acestei probleme, prof. D. Baltag [23, p. 167] consideră că principalele modalități ale culpei sunt: imprudența (ușurința), neglijența și inabilitatea (nepriceperea).

Culpa prin imprudență (ușurința) este atunci când autorul faptei ilicite a prevăzut rezultatul posibil al faptei sale, nu a acceptat însă acest rezultat și nici nu l-a dorit, sperând în mod ușuratic că el nu se va produce. În concepția teoretică al lui R. Pannain, imprudența implică ca agentul să acționeze "... fără precauțiile pe care experiența comună de viață ne recomandă să le adoptăm în îndeplinirea anumitor acte și în întreprinderea anumitor lucruri, înseamnă a acționa cu nesocotință, în contradicție cu normele de prudență" [365, p. 394-395]. În această formulare, imprudența apare ca o lipsă de diligență; a fi imprudent înseamnă a fi lipsit de diligența pe care legea o pretinde din partea tuturor acelorora cărora li se adresează. În ce privește limitele diligenței, în doctrină se face deosebire între persoanele obișnuite - nepregătite într-un domeniu de activitate și profesioniști cărora li se cere o diligență specială, un maximum de prudență și precauțiune, întrucât cunoștințele lor tehnice le permit să prevadă și să ia măsurile corespunzătoare pentru a nu se produce rezultatul vătămător. Profesioniștilor li se poate imputa o imprudență atunci când nu se respectă regulile generale ale exercițiului profesiei – sau ale specialității în care lucrează [81, p. 548].

Culpa prin neglijență. Neglijența constă în "...omiterea luării precauțiilor cerute de îndeplinirea unei obligații de care este ținut agentul" [83, p. 214]. Deci, neglijența se realizează numai în legătură cu îndeplinirea unor acte pozitive pe care o persoană avea datoria să le efectueze.

Din definiția adoptată de lege pentru această modalitate a culpei rezultă următoarele condiții:

- făptuitorul să nu fi prevăzut rezultatul acțiunii;
- făptuitorul să fi avut obligația și posibilitatea de a prevedea, așa cum este cazul în care este uitat aragazul deschis, iar în urma unei puternice emanații de gaze se produce o explozie soldată cu pierderi de vieți omenești și cu importante pagube materiale [23, p. 167].

Caracteristic neglijenței este că agentul acționează având o cunoaștere suficient de profundă a condițiilor în care se desfășoară acțiunea și, implicit, a regulilor de diligență specifice domeniului. Agentul nici nu face un efort rațional mai mare spre a-și da seama de elementele periculoase ale acțiunii, nu acordă atenția necesară faptelor corelate ale celorlalte persoane, nu face asocierile necesare între fenomenele din jurul său, spre a fi în măsură să evalueze corect pericolul pe care-l creează acțiunea și riscul intolerabil pe care și-l asumă. Aceste insuficiențe ale procesului de cunoaștere îl împiedică pe agent să evite ca acțiunea voită de el să evolueze și să se transforme într-o acțiune nonvoită, iar rezultatul voit să degenereze într-unul nonvoit [23, p. 170]

Culpa sub forma nepriceperii sau inabilității. Constă în inaptitudinea agentului de a exercita corect o profesiune sau activitate care presupune cunoașterea unor principii, reguli,

procedee tehnice, o anumită abilitate profesională, un anumit nivel de cunoștințe de specialitate, în întrebuițarea unor mijloace adecvate activității, specialității respective. În cazul intenției, agentul pretinde că n-a văzut sau n-a înțeles ceea ce, în mod normal, putea și trebuia să vadă sau să înțeleagă [23, p. 93].

Nu este exonerat de răspundere și acela care nu s-a străduit să vadă sau să înțeleagă împrejurările pe care în mod normal trebuia să le înțeleagă. El se afla în culpă atunci când neînțelegerea unor împrejurări ce au condus la săvârșirea faptei ilicite se datorează lipsei de atenție din partea autorului [23, p. 168].

Pe lângă modalitățile de culpă examinate, în doctrină și în practica judiciară se cunosc și alte diferențieri ale culpei. Aceste diferențieri nu sunt în realitate decât diferite ipostaze în care se poate afla culpa – imprudență și neglijență.

Astfel, se distinge între culpa *in agendo*, când ușurința sau neglijența se referă la fapte constând dintr-o acțiune, și culpa *in omittendo*, când se referă la fapte din culpă, constând dintr-o inacțiune; *culpa generică*, atunci când agentul se comportă ușuratic sau neglijent în raport cu activitățile obișnuite, nerespectând regulile comune de diligență menite să prevină rezultatele periculoase, și *culpa specifică* (profesională), atunci când presupune încălcarea regulilor de diligență dintr-un domeniu specializat în raport cu care sunt necesare cunoștințe de specialitate din partea agentului. Culpă se mai poate înfățișa sub forma *nedibăciei*, adică a lipsei de abilitate profesională, de pregătire, de experiență; a *nebăgării de seamă*, adică a lipsei de atenție; a *indiferenței* (nepăsare). De asemenea, mai poate fi culpă *directă*, când se referă la o acțiune comisă chiar de agent, sau *indirectă*, când se referă la o acțiune săvârșită de agent prin intermediul altei persoane [41, p. 175].

Se pune, însă, problema criteriului de stabilire a vinovăției, în cazul culpei. Cum se va stabili că autorul faptei a socotit fără temeii că rezultatul prejudiciabil nu se va produce, în cazul culpei cu prevedere? În ce mod se va constata că autorul n-a prevăzut rezultatul faptei prejudiciabile, deși trebuia și putea să-l prevadă, în cazul culpei fără prevedere? În acest domeniu s-au confruntat două concepții. O concepție subiectivă – care militează pentru un criteriu subiectiv de apreciere. O concepție obiectivă – care promovează un criteriu obiectiv [84, p. 186-199].

Concepția subiectivă consideră că imprudența și neglijența trebuie apreciate concret și subiectiv, pornindu-se de la însușirile și capacitățile individuale ale autorului faptei, ținându-se seama de vârstă, sex, temperament, caracter, însușirile fizice și psihice ale acestuia. Autorul este în culpă, dacă se poate deduce vinovăția lui raportată la conduita sa obișnuită.

De esența criteriului este faptul că vinovăția făptuitorului se stabilește în funcție de un model de comportament abstract, adică prin comparație cu diligența și prudența de care ar fi dat dovadă un tip uman abstract, stabilit ca etalon de comportament, în situația dată [85, p. 135].

Unii autori au susținut că tipul abstract de comportament care trebuie luat ca bază de referință este *bonus pater familias*, adică omul cu capacitate medie, bunul proprietar, omul normal, prudent și disciplinat, rațional [86, p. 77-78; 87, p. 324-325].

Din analiza de mai sus deducem că aceste două concepții nu pot fi aplicate decât împreună. Orice om nu poate fi judecat în abstract în dependență de necesitatea facilitării proceselor de luare a deciziilor. Ființa umană trebuie să simtă că s-a făcut dreptate. Iar acest sentiment poate fi oferit doar acolo unde justiția va ține seama de toate circumstanțele concrete ale fiecărei situații în parte. Cel ce ia decizia trebuie să fie ținut

obligația de apreciere a faptelor, dar nu de necesitatea de a da soluții în funcție de anumite prezumții fie ele bazate chiar și pe construcții teoretice solide.

Răspunderea persoanelor juridice. Rămânând pe același teren, trebuie să spunem că problema formelor vinovăției se complică atunci când vine vorba de răspunderea persoanelor juridice. Fiind o entitate ideală, înțelegem că o persoană juridică nu are procese psihice conștient volitive proprii. Totodată, legislația nu face nicio diferențiere între formele de vinovăție ale persoanei fizice și cele ale persoanei juridice. De aici și dificultatea teoretică în abordarea problemei.

Răspunderea penală a persoanei juridice a dobândit în Europa o nouă dimensiune mai ales după Congresul internațional de drept penal comparat care s-a desfășurat la Budapesta în anul 1978, precum și ca urmare a dezbaterilor consacrate în special criminalității economico-financiare sau concurențiale.

Plecând de la Recomandarea R(88) din 20 octombrie 1988 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei prin care statele au fost invitate să admită răspunderea penală a persoanelor juridice, mai multe state, printre care și Republica Moldova, au decis reglementarea acestei instituții [88].

Pentru țara noastră, persoana juridică a devenit subiect al răspunderii penale odată cu adoptarea CP la 18 aprilie 2002, în vigoare din 12 iunie 2003.

Inițial, odată cu adoptarea noului CP, doar persoana juridică care desfășura activitate de întreprinzător putea fi pasibilă de răspundere penală pentru comiterea unei infracțiuni (de exemplu, societățile cu răspundere limitată, societățile pe acțiuni). Respectiv, persoanele juridice care nu desfășurau activitate de întreprinzător (de exemplu, fundațiile, asociațiile obștești) nu puteau figura în calitate de subiect al infracțiunii. Acest lucru nu excludea, însă, posibilitatea antrenării răspunderii penale a persoanei fizice pentru comiterea infracțiunii. De exemplu, pentru săvârșirea faptei de spălare a banilor, de către o asociație obștească, responsabil se făcea doar persoana fizică care a comis nemijlocit fapta de spălare a banilor, prin intermediul asociației, nu și asociația. Deseori, se întâmpla ca o persoană juridică necomercială să comită o infracțiune și trasă la răspundere penală să fie doar persoana fizică, ca în cele din urmă, persoana juridică necomercială, prin intermediul căreia a fost comisă infracțiunea, să rămână intactă. Nefiind supusă vreunei pedepse penale, aceasta activa în continuare, fără probleme.

Această soluție legislativă este una logică din moment ce recunoști că o entitate morală este responsabilă pentru propriile acțiuni. Mai mult, nu poți să recunoști că responsabilitatea penală poate să intervină pentru comercianți în timp ce pentru necomercianți această responsabilitate să fie exclusă. Deci, cel puțin din punct de vedere teoretic, o asemenea abordare a fost total greșită.

E de menționat că acum foarte mulți doctrinari recunosc că persoana juridică reprezintă o realitate juridică incontestabilă, o entitate dotată cu voință și conștiință proprie. Dar, în doctrină s-au consolidat de-a lungul timpului două teorii opuse, și anume: una afirmativă sau realistă, în care se susține necesitatea recunoașterii persoanei juridice ca fiind subiect al dreptului penal. Argumentele acestei teorii se bazează pe noile realități sociale și pe creșterea ratei criminalității în rândul persoanelor juridice. Conform acestei teorii, persoana juridică reprezintă o forță socială ce se poate manifesta și prin comiterea de infracțiuni, aceste acte ilicite se comit fiind consimțite de toți membrii colectivității sau cel puțin cu voința organului de conducere. Teza cealaltă, și anume – cea negativă, presupune că persoana juridică nu poate fi subiect activ al unei infracțiuni și se bazează pe teoria

ficțiunii, potrivit căreia persoanele juridice nu au o existență proprie, ci sunt o creație a persoanei fizice bazată pe niște norme legale, deci, ele nu pot săvârși infracțiuni. Unele dintre argumentele acestei teorii sunt: persoana juridică nu poate gândi și avea intenție, intenție au persoanele ce o compun; la fel, nu se poate concepe că o sancțiune penală să o suporte întreaga colectivitate, atunci când o parte din membrii săi sunt nevinovați, pentru că nu au fost consultați și nu au participat la săvârșirea infracțiunii. Conform principiului individualizării răspunderii penale, o persoană nu poate fi supusă de două ori urmării penale și pedepsei penale pentru una și aceeași faptă, dar, în cazul nostru, fondatorul persoanei juridice va fi tras la răspundere penală ca persoană fizică, însă va suporta și sancțiunile pentru persoana juridică ce este în proprietatea sa. Deci, după cum prevede această teorie, persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii, pentru că nu are voință, iar intenția este cea a persoanei fizice [89, p. 77-80].

Ca și în cazul persoanei fizice și la persoana juridică nu se poate ajunge la săvârșirea unei infracțiuni fără stabilirea legăturii psihice între persoana juridică și infracțiunea săvârșită. Legea nu face nici un fel de referire la condițiile subiective ale acestei răspunderi. Astfel, urmează că stabilirea imputației sau a culpabilității să se facă pe baza principiilor generale a dreptului penal.

Unul dintre aceste principii este acela că vinovăția persoanelor juridice nu se poate confunda cu cea a persoanei fizice care a săvârșit infracțiunea sau faptul că infracțiunea săvârșită de persoana fizică sub formă de vinovăție stabilită de legea penală nu induce neapărat și răspunderea persoanei juridice. Însă fără existența unei infracțiuni săvârșite de persoana fizică nu se poate vorbi nicicând de răspunderea penală a persoanei juridice.

Un alt principiu aplicabil în materie este acela că vinovăția persoanei juridice nu poate fi determinată prin aplicarea mecanică a dispozițiilor din CP privind vinovăția și formele acesteia.

Imputabilitatea subiectivă sau culpabilitatea poate fi definită ca fiind atitudinea psihică a persoanei juridice, care prin organul său individual sau colectiv de conducere, a cunoscut sau încurajat sau numai a încuviințat săvârșirea cu intenție, de către persoana fizică a infracțiunii legate de obiectul său de activitate. În cazul infracțiunilor din culpă, atitudinea persoanei juridice este culpabilă atunci când se constată în sarcina ei lipsa de supraveghere sau de control care a făcut posibilă săvârșirea acelei infracțiuni [90, p. 126]. Trebuie să fie examinat mecanismul de formare a voinței proprii a persoanei juridice și de funcționare a procesului decizional din cadrul acesteia, precum și dacă persoana juridică în discuție a cunoscut în mod real, a voit, a încurajat sau încuviințat săvârșirea unei infracțiuni ori dacă aceasta a fost comisă împotriva voinței persoanei juridice și cu excluderea oricărei culpe.

În cazul în care nu poate fi identificată persoana fizică răspunzătoare, însă persoana juridică a fost recunoscută culpabilă de comiterea faptei incriminate de CP, răspunderea penală va reveni exclusiv persoanei juridice.

Concluzii

Concluzionând, putem afirma cu certitudine că lipsa de unanimitate în opiniile pe care o ridică problema vinovăției nu contribuie la slăbirea interesului științific față de ea, ci doar îl intensifică. Astfel, din perspectiva configurării construcției teoretice a vinovăției în drept, am identificat, printr-un studiu al doctrinei juridice și al cadrului normativ, următoarele elemente de bază ale vinovăției- *esența, conținutul și forma*, și relațiile dintre

ele. Esența vinovăției este ansamblul celor mai durabile proprietăți ce caracterizează acest fenomen și este strâns legată de scopul social al institutului de vinovăție. Totuși, vinovăția ar trebui să fie examinată în unitatea de formă și conținut, fiindcă conținutul vinovăției este de neconceput în afara unei forme fixe, iar forma, la rândul ei, nu are nicio valoare dacă nu este forma conținutului. Astfel, vinovăția are un conținut psihologic - cumulum dintre conștiință și voință, precum și de corelația dintre acestea. Prin urmare, putem spune că conținutul vinovăției este elementul care precede sau însoțește exteriorizarea actului ilegal. Iar formă a vinovăției este modalitatea prin care se manifestă conținutul acesteia. Altfel spus, forma vinovăției este exteriorizarea modului de percepere de către autor a faptei comise și a consecințelor acesteia. În același timp, diferențierea formelor de vinovăție permite organului de aplicare a dreptului, stabilirea gradului de vinovăție, aspect relevant în determinarea felului sau limitelor răspunderii juridice.

Bibliografie

1. *Dicționar explicativ al limbii române*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Academia română, Institutul de lingvistică Iorgu Iordan – Al. Rosseti: Univers Enciclopedic Gold, 2016. - 1376 p.
2. Dahl V. *Explanatory dictionary of the Russian language*. The modern version. Moscow: Ekamo Press, 2001. 736p. (in russian)
3. Ursu V. *The concept of guilt: its notion and essence*. În: Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship 9th edition, Bucharest: Publishing House, 2016, p. 826-837.
4. Verdeș C. E. *Răspunderea juridică. Relația dintre răspunderea civilă delictuală și răspunderea penală*. București: Universul Juridic, 2011. - 516 p.
5. Antoniu G., Bulai C. *Practica judiciară penală*. Vol. 2. București: Academiei, 1990. - 332 p.
6. Ursu V. *Theories regarding the criminal guilt in the foreign doctrine conception*. În: Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship 6th edition, Bucharest: Publishing House, 2013, p. 275-283.
7. Baltag D. Vinovăția – temei sau condiție a răspunderii juridice? În: *Revista Națională de Drept*, 2006, nr.6, p.18-22.
8. Dogaru I., Drăghici P. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. București: C.H. Beck, 2014. - 856 p.
9. Voicu C. *Teoria generală a dreptului*. București: Universul Juridic, 2008. - 418 p.
10. Biro L., Basarab M. *Drept penal. Partea generală*. București: Didactică și Pedagogică, 1963. - 198 p.
11. Rarog A.I. *The subjective side of crimes and crime qualification*. Moscow: Vocational education, 2001 133p. (in russian)
12. Cherdantsev F. *Theory of state and law*. Moscow: Yrayt, 1999 429p. (in russian)
13. Rassolova T.M. *Civil Law. A textbook for university students enrolled in the specialty «Jurisprudence»*.
14. Pashentsev D.A., Garamita V.V. *Guilt in civil law*. M.: Yurkompaniya, 2010. 143 p. (in russian)
15. Luneev V.V. *Subjective imputation*. M.: Spark, 2000. 70p. (in russian)
16. Rarog A.I. *The general theory of guilt in criminal law*. M.: Statut, 2005. 376p. (in russian)
17. Martsev A.I. *General questions of the crime doctrine*. Omsk : Omsk Law Institute of The Ministry of Internal Affairs of Russia, 2000. 136p. (in russian)
18. Tselnicker G.F. *Guilt in Russian law (general theoretical and historical aspects)*. Thesis on the search for a scientific degree of a candidate in legal sciences. Samara, 2004 - 235p. (in russian)
19. Macari I. *Drept penal. Partea generală*. Chișinău: CE USM, 2002. - 398 p.
20. Molchanov B.A., Antsiferova Yu.S. *Justification of guilt as a sign of the subjective side of the crime in the writings of lawyers of the XIX – early XX centuries*. B: Legal State: Theory and Practice, 2014, No. 2, p. 100-105. (in russian)
21. Nazarenko G.V. *Guilt in criminal law*. Monograph. Oreol: Jurisprudence, 1996 – 96p. (in russian)
22. Yurchak E.V. *Guilt as a general legal institution*. Thesis on the search for a scientific degree of a candidate in legal sciences. Moscow, 2015. -- 276 p. (in russian)
23. Baltag D. *Teoria răspunderii și responsabilității juridice*. Chișinău: Tipogr. Centrală, 2007. - 440 p.
24. Mihai Gh., Motica R. *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2001. - 276 p.
25. Anghel I. M., Deak Fr., Popa M. F. *Răspunderea civilă*. București: Științifică, 1970. - 449 p.
26. Popescu P. *Dicționar de psihologie*. București: Albatros, 1978. - 231 p.

27. Zorgo B. *Ce este voința?* București: Enciclopedică Română, 1969. - 161 p.
28. Dongoroz V. *Drept penal*. Reeditarea ediției din 1939. București: Asociația Română de Științe Penale și Editura Societății Tempus, 2000. - 614 p.
29. Jescheck Hans Heinrich, Lehrbuch des Strafrechts. *Allgemeiner Teil, vierte Auflage*. Duncker and Humblot, Berlin, 1988. - 838 p.
30. Georgian D. *Vinovăția penală: concept și caracterizare*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016. - 175 p.
31. Savu C. Locul și rolul volițional în viața juridică. În: *Revista de științe juridice*. Craiova, 2001, nr. 20, p.326-328.
32. Dogaru I. *Valențele juridice ale voinței*. București: Științifică și enciclopedică, 1986. - 326 p.
33. Bless F. W. *The psychicaspects of the compromise*. Washington. 1967. - 462 p.
34. George Mandler. *The quorelation of the penal guiltiness and the alarm of the sour*. San Francisco, 1975. - 214 p.
35. Monro Ch. H. trans. *The digeste of Justinian*. Vol. II. Cambridge: University Press, 1909.- 433 p.
36. Demogue R. *Traite des obligations en general*. Vol. III. Paris: Rousseau, 1923. - 367 p.
37. Ivanov N.G. *Intent in criminal law*. B: Russian Justice, 1995, No. 12, p. 27-31(in russian)
38. Bettiol G. *Diritto penale, parte generale*, Ottava edizione. Padova: CEDAM, 1973.- 877 p.
39. Braunștein B. *Drept penal al R.P.R. Partea specială. Partea I*. Iași: Universitatea „A.I. Cuza”, 1959. - 238 p.
40. Biro L., Basarab M. *Drept penal. Partea generală*. București: Didactică și Pedagogică, 1963. - 198 p.
41. Antoniu Gh. *Vinovăția penală*. București: Academiei Române, 1995. - 280 p.
42. Piaget J. *Psihologia inteligenței*. București: Cartier. 2008. - 202 p.
43. Vurdea I. Degradarea în dauna avutului obștesc. În: *Legalitatea Populară*, 1958, nr. 11, p.72-74.
44. Papadopol V. Cu privire la latura subiectivă a unora din infracțiunile contra persoanei și la consecințele erorii de fapt asupra legăturii cauzale. În: *Legalitatea populară*, 1956, nr.8, p.902-904.
45. Mircea I. *Temeiul răspunderii penale în R.S.R.* București: Științifică și Enciclopedică, 1987. - 167 p.
46. Roșca V. Culpă cu previziune și intenția indirectă. În: *Studii și Cercetări Juridice*, 1968, nr. 2, p. 275-278.
47. Petrovici S. Unele aspecte ale noțiunii de vinovăție în dreptul penal socialist. În: *Studii și Cercetări Juridice*, 1958, nr. 1, p. 300-301.
48. Oancea I. ș.a. *Explicații teoretice ale Codului penal român: prevederi ale legislației la soluționarea litigiilor izvorâte din raporturile de antrepriză și prestări servicii*. București: Academia R.S. România, 1972. - 1035 p.
49. Sitkovskaya O.D. *Criminal Code of the Russian Federation: psychological commentary*. M.: WaltersCluver 2009 109p. (in russian)
50. Volkov B.S. Motives of crimes. Criminal law and socio-psychological research. Kazan: Kazan. Un , 1982.- 152p. (in russian)
51. Alekseeva A.P. Short philosophical dictionary. 2nd: TK Velby, Avenue, 2004. -496 p.(in russian)
52. Kudryavtsev V.N. The struggle of motives in criminal behaviour. M: Norma, 2007.- 128p. (in russian)
53. Maslova E.V. Philosophical and logical aspect of the optional features of the subjective side of the crime. B: Legal science and practice: Bulletin of the Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 2012, No. 4 (20), p. 94-100. (in russian)
54. Băncilă O. Unitate și diversitate în problema cauzalității. În: *Revista de Filologie*. București, 1965, nr. 8, p.121-131.
55. Kudryavtsev V.N. The genesis of the crime. The experience of criminological modeling. M.: Infra-M, Forum, 1998. 216 p. (in russian)
56. Râpeanu G. Obiectiv și subiectiv în dreptul penal. În: *Revista Română de Drept*, 1967, nr. 7. p. 9-15.
57. Dongoroz V. *Tratat de drept penal*. București: SOCEC & Co, 1939. - 772 p.
58. Barac L. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. București: Lumina Lex, 1997. - 375 p.
59. Enikeev M.I. General and legal psychology. St. Petersburg: Peter, 2004. – 320p. (in russian)
60. Oancea I. *Drept penal*. București: ALL, 1994. - 352 p.
61. Padovani T. *Diritto penale*. Milano: Giuffrè, 1990. - 327 p.
62. Enikeev M.I. The psychological and legal essence of guilt and sanity // Soviet State and Law. 1989. No. 12, p.76-82(in russian)
63. Mariț A. *Formele, modalitățile și gradele de manifestare a vinovăției penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. - 304 p.
64. Buzeza N. *Infracțiunea și culpabilitatea. Doctrină, legislație, jurisprudență*. Alba Iulia: Sabin-Solomon, 1944. - 387 p.
65. Pannain R. *Manuale di diritto penale*. Vol. II. *Parte speciale tomo primo*. Torino: Utet, 1957. - 628 p.

66. Mariț A. *Drept penal. Partea generală: Legea penală. Teoria infracțiunii. Participația penală*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2002. – 351p.
67. Mircea I. *Considerații despre conținutul vinovăției*. Seria Jurisprudența. Cluj, 1970. - 429 p.
68. Bulai C. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: ALL, 1997. - 655 p.
69. Mateuț Gh. *Drept penal. Partea specială. Sinteză și practică judiciară*. Vol.1. București: Lumina Lex, 1999.- 239 p.
70. Zolyneac M. *Drept penal*. Vol. I. Iași: Chemarea, 1994. - 170 p.
71. Dincu A. *Drept penal. Partea generală*. Vol. I. București: Universitatea din București, 1975. - 384 p.
72. Dongoroz V. ș.a. *Explicații teoretice ale Codului penal. Partea generală*. București: C.H. Beck, 1966. - 388 p.
73. Feller S. Intenția și culpa în dreptul penal (latura subiectivă a infracțiunii) // *Justiția nouă*, 1949, nr.7-8, p.1004-1015.
74. Oancea I. *Tratat de drept penal. Partea Generală*. București: ALL, 1996. - 352 p.
75. Codice penale italiano. Testo coordinato edaggiornatodel Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398. <http://www.uwm.edu.pl/kpkm/uploads/files/codice-penale.pdf>(vizitat 21.04.2020). 75
76. Borodin S.V. et al. *Commentary on the Criminal Code of the Russian Federation*. 2nd ed., Recycled. And add. M.:Lawyer, 2000.—864p. (in russian)
77. Mayer H. *RechtsnormenundKulturnormen in strafrechtlicheAbhandlung*. Breslau: Schletter, 1903. - 136 p.
78. Planiol M. *Etudes sur la responsabilite civile*. Paris: Sirey, 1950. - 283 p.
79. Vlachide P.C. *Repetiția principiilor de drept civil*. București: Europa Nova, 1994. - 320 p.
80. Costin M. Noțiunea de conduită ilicită și criteriile ei de determinare. În: *Revista romana de drept*, 1970, nr.10, p. 67-80.
81. Vonică R. P. *Introducere generală în drept*. București: Lumina Lex, 2000. - 599 p.
82. Nersesyants V.S. *General theory of law and state. Textbook for law schools and faculties*. Moscow: NORMA INFRA, 1999. 552 p. (in russian)
83. Schleiermacher's Glaubenslehre. Dr. Gess's Uebersichtuber das theologische System Schleiermachers. Muller's Lehre Von der Sunde, vol. I. pp. 412-437. Bretschneider's Dogmatik, pp. 14-38 of Appendix to vol. I. Morell's Philosophy of Religion. http://www.voxdeibaptist.org/Doctrina_Pacatului_Hodge.htm(vizitat 21.04.2020).
84. Eliescu M. *Răspunderea civilă delictuală*. București: Academiei, 1972. - 515 p
85. Romoșan I. D. *Vinovăția în dreptul civil român*. București: ALL BECK, 1999. - 351 p.
86. Rosetti-Bălănescu I., Băicoianu Al. *Drept civil român*. Vol.II. București: C.H. Beck, 2008. - 800 p.
87. Marty G. et Raynaud P. *Droit civil*. Tome II. Les Biens. Paris: Sirey, 1966. - 460 p.
88. Păvăleanu V. Răspunderea penală a persoanei juridice în România și în dreptul comparat. În: *Revista de Drept Penal*. 2013. nr.2. / http://www.umk.ro/images/documente/publicatii/conferinta2013/vasile_pavaleanu.pdf (vizitat 25.10.2016).
89. Buruiiană O., Botnaru S. Răspunderea penală a persoanei juridice. În: *Studia Universitates Moldaviae*, Universitatea de Stat din Moldova, 2015, nr. 8, p.77-80.
90. Bulai C., Bulai B.N. *Manual de drept penal. Partea generală*. București: Universul Juridic, 2007. - 680 p